

دانشگاه مازندران
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

موضوع:

تشبیه و استعاره در عبهرالعاشقین

استاد راهنما:

دکتر سیاوش حق جو

استاد مشاور:

دکتر مسعود روحانی

نام دانشجو:

یاسر رحمتی

اردیبهشت ماه ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه مازندران
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

موضوع:

تشبیه و استعاره در عبهرالعاشقین

استاد راهنما:

دکتر سیاوش حق جو

استاد مشاور:

دکتر مسعود روحانی

اساتید داور:

دکتر مرتضی محسنی

و

دکتر قدسیه رضوانیان

نام دانشجو:

یاسر رحمتی

اردیبهشت ماه ۱۳۸۹

با سپاس از

تمامی استادان، دوستان و خانواده‌ام که در کل دوران تحصیل، همواره راهنما

و پشتیبانم بودند.

تقدیم به:

همه ی کسانی که تخصص و تعهد را در خود جمع آورده اند.

چکیده

همواره در متون عرفانی، تصاویر تخیلی ای بروز یافته است که با صور خیالی موجود در متون دیگر، تفاوت بنیادین دارد. در این متون، تصاویر تخیلی، نقش ابزاری و تفننی ایفا نمی کنند؛ بلکه در بطن خود، حامل اندیشه های خالق خود هستند. در این متون، چون نویسندگان، غالباً با تجربه های غیر مرسوم مواجه اند، طبیعی است که تصاویر انعکاس یافته در آن نیز از لونی دیگر باشد. یکی از متونی که تشبیه و استعاره در آن، از چنین خصوصیتی برخوردار است، عبهرالعاشقین شیخ روزبهان بقلی شیرازی (۵۲۲-۶۰۶ه.ق) است. در این کتاب، خواننده با تصاویر غیرمعمولی رو به رو می شود که در نگاه اول، دارای ابهام و تناقض هستند. تعمق در بسامد این دو مقوله از صور تخیلی و کشف ارتباط و پیوند این دو با تفکرات نویسنده، که حاکی از ارتباط وی با «عالم مثال» است، می تواند در کاهش ابهامات اولیه، راهگشا خواهد بود و راه وصول به اندیشه های نویسنده را هموار می سازد. جهت گیری اصلی این رساله در این سمت و سو خواهد بود.

واژه های کلیدی:

شیخ روزبهان بقلی شیرازی، عبهرالعاشقین، تشبیه و استعاره، عالم مثال.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	فصل اول - کلیات
۳	۱-۱- تعریف مسأله
۶	۱-۲- پژوهش های علمی انجام شده ی قبلی
۸	۱-۳- حدود پژوهش
۸	۱-۴- مسایل پژوهش
۸	۱-۵- اهداف پژوهش
۸	۱-۶- خلاصه ی مراحل پژوهش
۹	۱-۷- زمانبندی اجرای پایان نامه
۱۰	فصل دوم - عرفان
۱۰	۲-۱- سیر عرفان
۱۰	۲-۱-۱- منشأ عرفان
۱۶	۲-۱-۲- عرفان شیخ روزبهان بقلی
۱۷	۲-۱-۳- عشق در عرفان
۱۷	۲-۱-۳-۱- واژه ی عشق
۱۸	۲-۱-۳-۲- نفوذ عشق در عرفان
۲۱	۲-۱-۳-۳- عشق در عرفان شیخ روزبهان
۲۴	۲-۲- عالم خیال و تخیل آدمی
۲۵	۲-۲-۱- خیال در ادب
۲۵	۲-۲-۲- خیال در عرفان
۲۶	۲-۲-۳- خیال در فلسفه
۲۶	۲-۲-۳-۱- خیال از دیدگاه فلاسفه ی مشاء
۲۶	۲-۲-۳-۲- خیال از نظر فلسفه ی اشراق
۲۸	۲-۲-۴- ارتباط عالم خیال با تصاویر تخیلی
۳۰	۲-۲-۵- روزبهان بقلی و عالم مثال
۳۲	۲-۳- شرح و احوال و آثار شیخ روزبهان بقلی شیرازی
۳۲	۲-۳-۱- تولد، نام و شهرت
۳۳	۲-۳-۲- زندگی
۳۳	۲-۳-۳- سلسله ی تصوف
۳۴	۲-۳-۴- آثار و تألیفات
۳۵	۲-۳-۵- وفات
۳۶	یادداشت ها
۳۷	فصل سوم - روش شناسی
۳۷	۳-۱- دشواری ها
۴۰	۳-۲- مشترکات

۴۱ تشبیه ۳-۳
۴۲ استعاره ۴-۳
۴۳ فصل چهارم - صور خیال؛ تشبیه و استعاره
۴۴ ۴ - ۱ - تشبیه
۴۴ ۴ - ۱ - ۱ - تعریف تشبیه
۴۵ ۴ - ۱ - ۲ - جدول الفبایی تشبیهات
۶۶ ۴ - ۱ - ۳ - انواع تشبیه
۶۷ ۴ - ۱ - ۳ - ۱ - تشبیه از لحاظ ذکر یا عدم وجود ذکر شبه
۶۷ ۴ - ۱ - ۳ - ۲ - تشبیه از لحاظ وجود یا عدم وجود ادات
۶۸ ۴ - ۱ - ۳ - ۳ - تشبیه به اعتبار حسی یا عقلی بودن طرفین
۷۰ ۴ - ۱ - ۳ - ۴ - تشبیه به اعتبار مفرد و مقید و مرکب بودن طرفین
۷۱ ۴ - ۱ - ۳ - ۵ - وجه شبه از لحاظ تحقیقی یا تخیلی بودن
۷۲ ۴ - ۱ - ۳ - ۶ - وجه شبه از لحاظ مفرد، متعدد و مرکب بودن
۷۳ ۴ - ۱ - ۳ - ۷ - انواع تشبیه به لحاظ شکل
۷۴ ۴ - ۱ - ۴ - تجزیه و تحلیل تشبیه
۷۴ ۴ - ۱ - ۴ - ۱ - پراکندگی تشبیه در هر فصل
۷۶ ۴ - ۱ - ۴ - ۲ - پیوند محتوا و صورت
۷۸ ۴ - ۱ - ۴ - ۳ - زمینه ی تشبیهات
۸۱ ۴ - ۱ - ۴ - ۴ - خوشه های تصویری
۸۵ ۴ - ۲ - استعاره
۸۵ ۴ - ۲ - ۱ - تعریف استعاره
۸۶ ۴ - ۲ - ۲ - استعاره ی مصرّحه
۸۶ ۴ - ۲ - ۲ - ۱ - جدول الفبایی استعارات مصرّحه
۹۲ ۴ - ۲ - ۲ - ۲ - اقسام استعاره ی مصرّحه
۱۰۴ ۴ - ۲ - ۳ - استعاره ی مکنیه
۱۰۵ ۴ - ۲ - ۳ - ۱ - جدول الفبایی استعارات مکنیه
۱۰۷ ۴ - ۲ - ۳ - ۲ - اقسام استعاره ی مکنیه
۱۰۸ ۴ - ۲ - ۳ - ۳ - تجزیه و تحلیل استعاره ی مکنیه
۱۱۲ یادداشت ها
۱۱۳ فصل پنجم - نتیجه گیری
۱۱۳ ۵ - ۱ - تشبیه
۱۱۵ ۵ - ۲ - استعاره
۱۱۵ ۵ - ۲ - ۱ - استعاره ی مصرّحه
۱۱۷ ۵ - ۲ - ۲ - استعاره ی مکنیه
۱۱۸ ۵ - ۳ - مقایسه ی تشبیه و استعاره
۱۱۹ منابع

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۴۶	جدول ۴ - ۱- تشبیهات
۷۵	جدول ۴ - ۲- حجم هر فصل
۸۶	جدول ۴ - ۳- استعاره ی مصرحه
۱۰۵	جدول ۴ - ۴- استعاره ی مکنیه

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۷۵	شکل ۴-۱- پراکندگی تشبیه در هر فصل
۸۲	شکل ۴-۲- کلان تصویر آسمان
۸۳	شکل ۴-۳- کلان تصویر پرنده و پرواز
۸۴	شکل ۴-۴- کلان تصویر بستان
۹۶	شکل ۴-۵- شمار استعاره ی مصرحه در هر فصل
۱۰۱	شکل ۴-۶- کلان تصویر پادشاه
۱۰۲	شکل ۴-۷- کلان تصویر پرنده
۱۰۴	شکل ۴-۸- کلان تصویر آسمان
۱۰۹	شکل ۴-۹- استعاره ی مکنیه در هر فصل

مقدمه

بررسی عناصر تخیلی در آثار ادبی، یکی از روش‌هایی است که در شناخت مهارت نویسنده، از جایگاه شایان توجهی برخوردار است. علاوه بر آن، این عناصر در بطن خود مفاهیم و اندیشه‌های نویسنده را حمل می‌کنند که با موشکافی در آن‌ها می‌توان، راه ورود به اندیشه‌های مؤلف را هموار ساخت. از خصوصیات این عناصر در متون عرفانی، می‌توان آرایش کلام و مقدم بر آن، ارائه‌ی مقصود نویسنده در لباس این عناصر را بر شمرد. به دلیل آن که این عناصر در متون عرفانی مصداق عینی و محسوسی ندارند، کار بر محقق این گونه از تحقیقات، دشوار می‌گردد. علت اصلی ابهام در تصاویر متون عرفانی را می‌توان در مکاشفه‌ها، رؤیاهای و احوال روحانی عارفان دانست. به همین دلیل درک این تصاویر برای مخاطب ناآشنا با این احوال، مشکل می‌نماید.

اما نکته‌ی بسیار مهمی که در سیر مطالعاتی متون عرفانی باید مورد توجه قرار گیرد، این مهم است که مخاطب باید قبل از مطالعه‌ی این گونه از متون، آشنایی اولیه‌ای نسبت به احوال عارفان، داشته باشد. این امر، موجب آن می‌شود تا خواننده، از تخیل صرف دانستن بسیاری از مفاهیم و تصاویر، صرف نظر کند و با مذاقه در آن‌ها، به اندیشه‌های مخفی شده در لا به لای آن‌ها، پی ببرد.

یکی از دلایلی که می‌توان برای واقعی دانستن بسیاری از این مفاهیم و تصاویر، اقامه نمود؛ تواتر و کثرت این مقوله‌ها در متون عرفانی است. با نگاهی هر چند گذرا به متون عرفانی، آنچه در بدو امر رخ می‌نماید، فراوانی تصاویر و مفاهیمی است که ظاهراً با عالم واقع، مناسبتی ندارند. اما با دسته‌بندی و جستجو درباره‌ی کشف ارتباط آن‌ها با تفکرات نویسنده، می‌توان از این لغزش جلوگیری کرد.

به هر روی، در این رساله کوشیده شده است که با توجه به این دشواری ها، راه برای بررسی دو عنصر تشبیه و استعاره در کتاب *عبرالعاشقین*، هموار گردد. تا از این طریق به تفکرات نویسنده دست یافت. به همین دلیل تمامی مصادیق این دو عنصر، مورد توجه و بررسی و ارتباط آن با مضامین مورد نظر نویسنده، مورد تحلیل و موشکافی قرار گرفته است.

یاسر رحمتی

دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

فصل اول - کلیات

۱-۱- تعریف مسأله

در بررسی هر اثر ادبی می توان از زوایه های متعددی بدان نگریست و آن را مورد مذاقه قرار داد. یکی از جنبه های مهمی که نمود آن را در عرصه ی ادب فارسی به وفور می توان دید، تصاویر و ایماژهای فراوانی است که در نظم و نثر پارسی ، پدیدار گشته است. طبیعی می نماید که سیر و جریان این صور خیال، همیشه یکنواخت و ساکن نبوده و دستخوش تغییرات متعددی در گذر زمان شده است. از این رو تلاش می شود تا با ارایه ی دورنمایی از این دگرگونی ها به موضوع مورد نظر این پایان نامه پرداخته شود.

در آثار قرون اول ادب فارسی ، برخی از شاعران مانند، فرخی و منوچهری تشبیه گرا و برخی چون فردوسی استعاره گرا بوده اند. اگر بخواهیم حوزه ی این بررسی را مثلاً به تشبیه محدودتر کنیم، آنچه در آثار قرن چهارم مشهود می نماید، تصاویر حسی و مستقیمی است که شاعر به طور مستقیم و در مواجهه با طبیعت ، آنها را در آثار خود نمایان ساخته است. با توجه به تغییر اوضاع اجتماعی ، فرهنگی و ... و با نفوذ مسایل عقلی و فلسفی و عرفانی، تأثیر این مفاهیم بر شعر و نثر پدیدار شد. به طوری که کم کم از رنگ تصاویر گرفته شده از طبیعت، کاسته و به بسامد تصاویر مرتبط با امور عقلی از جمله تشبیه عقلی به حسی، افزوده شد.

در متون عرفانی نیز ، از این گونه تصاویر بسیار موجود است ، زیرا نویسنده ی عرفانی قصد دارد، معانی دریافتی خود را برای خواننده ی متوسط، به صورتی قریب به ذهن، به نمایش بگذارد .

از جمله کتاب های عرفانی که در عرصه ی ادب پارسی بسیار حائز اهمیت است، کتاب ارزشمند *عبرالعاشقین* روزبهان بقلی شیرازی (۵۲۲-۶۰۶ هـ) است. که بررسی نقش، تأثیر و کاربردهای تشبیهات و استعارات به کار رفته در این کتاب، مورد توجه قرار خواهد گرفت.

گزینش این کتاب برای بررسی مذکور، از چند لحاظ صورت گرفته است، از جمله: ۱- اهمیت ویژه ای که این کتاب در عرصه ی ادب عرفانی فارسی، دارا است. تا بدان حد که دکتر معین در مقدمه ی *عبرالعاشقین* در این باره، می نویسد: « برای فهم آثار عرفایی نظیر عطار، مولوی، عراقی، اوحدی کرمانی و حافظ، مطالب کتاب حاضر (*عبرالعاشقین*) بسیار ضروری می نماید» (بقلی شیرازی، ۱۳۳۷: (۸۴)).

۲- از آن جهت که تفاوت ویژه ای در صور خیال بعضی متون عرفانی و بخصوص این کتاب با کتاب های غیر عرفانی وجود دارد؛ چون صوری که در متون عرفانی دیده می شود، از ویژگی های متفاوتی برخوردار است. آن تفاوت این است که نویسندگان از ذکر آنها، فقط قصد تصویرسازی صرف ندارد. بلکه عرفا و از جمله روزبهان، همواره با تجربه های روحانی روبرو بوده اند و چون « این تصویرها، مجازها و نمادهای زبانی اند که به مدد آنها تجربه روحانی از اعماق باطن و ژرفای غیب به سطح زبان کشانده می شود و به صورت مادی و محسوس در پیش ما و در قالب کلمات تجسم می یابد» (فتوحی، ۱۳۸۶: ۱۷۵).

بررسی این متون از این جنبه، علاوه بر مهارت نویسندگان آنها در تصویر سازی و صور خیال، نمایانگر مفاهیم و واقعیت های عرفانی والایی است که در پشت این صور، پنهان شده اند و بررسی آن ها از این لحاظ حائز اهمیت می نماید. علاوه بر این ها، آنچه شایان ذکر است، این است که سبک و سیاق هر نویسنده و شاعر از دیگر نویسندگان و شعرا متفاوت است و « از آنجا که هر کسی در زندگی خاص خود تجربه هایی ویژه خویش دارد، طبعاً صور خیال او نیز دارای مشخصاتی است و شیوه خاصی دارد که ویژه

خود اوست...» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۳: ۲۱). با این گونه بررسی ها می توان از بعضی جوانب جهان هر نویسنده و شاعری آگاه شد.

نکته ی مهمی که باید در بررسی صور خیال متون، به خصوص متون عرفانی بدان توجه داشت، این است که بسیاری از تصاویر مطرح شده، فقط جنبه ابزاری و تفنی ندارند. نویسندگان این متون، گاهی با رؤیاهای، مکاشفه ها و ... مواجه می شوند که آن چه می بینند به تصویر می کشند. بسیاری از این تجربه ها «... مثلاً رویاها، امور غیر مادی در شعور آدمی هستند که به صورت تصاویر رویایی مجسم می شوند. خیال امکان توصیف امور غیبی را به صورت اموری که واجد اوصافی متناسب با جهان شهادت هستند فراهم می کنند، مثل اینکه گفته می شود فرشتگان بال دارند. این توصیه هم صرفاً تفنن در گفتار نیست، زیرا امور غیبی واقعاً در عالم خیال به صورت امور مرئی ظهور می کنند» (چیتیک، ۱۳۸۳: ۸۹).

آنچه بررسی و شناخت صور خیال این گونه آثار را مشکل می کند، آن است که «... آنچه سالک در این عالم (عالم خیال) مشاهده می کند، صور معلقه و سرانجام عقل فعال یا به تعبیر سهروردی طباع تام یا روح القدس است. عالم مثال که عالم فرشتگان است که با حواس ظاهر و باطن ادراک نمی شود، ولی سالک در بیان تجربه خود از این سیر معنوی الفاظی را به کار می برد که برای محسوسات وضع شده است، گرچه نحوه استعمال آن ها به نحو قراردادی نیست» (پورجوادی، ۱۳۸۰: ۴۲۷).

در *عبرالعاشقین* نیز نویسنده، صور خیال را با اهداف متعددی به کار می گیرد. مثلاً؛ نویسنده برای القای صرف مفاهیم، از کلمات غیر حسی استفاده می کند و برای بیان معانی و مفاهیم توأم با عاطفه، از کلمات حسی و غیر حسی بهره می جوید. از دیگر شگردهای نویسنده این کتاب، به کارگیری فراوان اضافات تشبیهی است. کاربرد این نوع از صور خیال، در بیشتر موارد با هدف عینی و حسی کردن مفاهیم عرفانی صورت گرفته است. برخی از این اضافه ها را می توان در عبارت های زیر که از *عبرالعاشقین*

انتخاب شده است ، به وضوح دید : «در بحر معرفت بحق توانگر گشتم ، و از لجه ی آن بسفینه ی حکمت امواج قهریات و لطفیات ببریدم .» (٤) ، «لکن در روی آدم بروز آفتاب تجلی ذات و صفاتست» (٣٥) ، «نوای چمن باغ زلفت صد هزار بلبل جان عاشق شیدا!» (٥٥).

زمینه ی کاربرد انواع صور خیال در این کتاب نیز از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. برای نمونه، نویسنده بیشتر استعارات را مستقیم یا غیرمستقیم برای یادکرد پیامبر اکرم (ص) به کار می برد. برای نمونه به چند مورد بسنده می شود : «بلبل عشق ازلیات و سیمرخ آشیانه ی ابدیات - صلی الله علیه و سلم - که ((قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله)) زیرا که حسنش جلالی در جمال سید ما بود» (٢٠). «شمع گیتی نواز ، ملازم پرده ی راز احسن الخلق و الخلق ، و شاهد الحق ، محمد مصطفی - صلوات الله علیه - چون جمیع صفات باری بجان و جسم پدر متجلی دید ، ...» (٣٠) .

صور خیال در شناخت سبک ادبی نیز نقش بسزایی را ایفا می کند و « ... آن چه خاص سبک ادبی است، صور خیال است؛ یعنی تشبیه و استعاره و مجاز و کنایه و سمبل ... » (شمیسا ، ١٣٧٦ : ٦٥). با توجه به مطالب مذکور بر آن شدیم کتاب *عبر العاشقین* را از این لحاظ، مورد بررسی قرار دهیم. تا بتوانیم از اهداف نویسنده در به کار گیری این دو شگرد ادبی (تشبیه و استعاره) آگاهی یابیم.

١-٢- پژوهش های علمی انجام شده ی قبلی

قبل از آن که به ذکر پژوهش های انجام شده در مورد موضوع مدنظر پردازیم، ذکر این مطلب ضروری می نماید که گفته شود، از جمله کتابهایی که در حوزه ی پژوهشهای ادبی بسیار مورد غفلت واقع شده است، کتاب *عبر العاشقین* است. برای اثبات این ادعا، همین بس که بدانیم، نام این کتاب در تاریخ

ادبیات‌های مهمی چون، *تاریخ ادبیات ایران* از دکتر صفا و *تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی* مرحوم نفیسی ذکر نگردیده است. حتی در کتابی چون، *تصوف و ادبیات تصوف* برتلس که اساساً برای چنین متونی به نگارش درآمده است، از این کتاب یادی نشده است.

علاوه بر اینها نسخه تحقیقی جامعی که از این کتاب برای اولین بار فراهم گردیده، توسط محمد معین و هانری کربن در سال ۱۳۳۷ هـ چاپ شده است.

با توجه به مطالب مذکور، پرواضح است که توجه کافی و وافی به این کتاب صورت نگرفته است. به همین دلیل بسامد کارهای پژوهشی در این مورد بسیار اندک خواهد بود، از جمله :

- محمد معین در مقدمه ی کتاب *عبر العاشقین* اشاراتی به بعضی از تصاویر در این کتاب کرده است. از جمله در جایی می نویسد: « فرشتگان در نظر او مانند زنان گیسو، گوشواره، مروارید و حجاب نورانی دارند و ... » (بقلی شیرازی، ۱۳۳۷: (۶۱)).

- دکتر پورنامداریان نیز در کتاب *رمز و داستانهای رمزی در ادب فارسی* اشاراتی جزئی و پراکنده در این مورد دارد. از جمله در صفحه ی پنجاه و چهار متذکر این مطلب می شود که ، روزبهان برای انتقال و تفهیم معنی به دیگران فقط از کلماتی استفاده می کند که از طریق حواس پنجگانه قابل تجربه نیست، مثل : رجا، خوف و ... اما برای انتقال احساس و برخورد عاطفی ، از حسی و غیر حسی بهره می برد ، مثل : ربیع رجا، شتای خوف و ... (پور نامداریان، ۱۳۶۷: ۵۴).

- لئوناردو لویزن نیز در کتاب *میراث تصوف* مقاله ای از کارل ارنست درج کرده است که نویسنده در آن به بررسی نمادهای پرنده و پرواز در آثار روز بهان بقلی پرداخته است. در جایی در مورد مطلب مورد نظر، چنین می نویسد: « روزبهان با سبک معمولاً شاعرانه ای که دارد، طیف کاملی از استعاره های پرنده و

پرواز را برای بیان حالات مختلف تجربه عارفانه به کار می برد. توجه خاص روزبهان به بعد تجربی تصوف، کار او را برای بیان ادراک عرفانی استعاره های ادبی ارزش ویژه ای می بخشد» (لویزن، ۱۳۸۴: ۲۳۳ و ۲۳۴).

- محمود فتوحی در کتاب بلاغت تصویر اشارات جزئی، در این باره دارد و بعضی از تصاویر را فقط از آن روزبهان قلمداد کرده است. از جمله تصاویری چون ستون زرسرخ، گل سرخ و ... (فتوحی، ۱۳۸۶: ۲۱۶).

۱-۳- حدود پژوهش

عبرالعاشقین روزبهان بقلی با تأکید بر بررسی تشبیهات و استعارات.

۱-۴- مسایل پژوهش

- ۱- شمار کدام یک از گونه های تشبیه یا استعاره در *عبرالعاشقین* بیشتر است؟
- ۲- رابطه ی کاربرد انواع تشبیه و استعاره در این کتاب با معانی مورد نظر نویسنده، چگونه است؟
- ۳- زمینه ی تشبیه ها و استعاره ها در این کتاب از چه موضوعات و مفاهیمی انتخاب می شود؟

۱-۵- اهداف پژوهش

بررسی نقش و جایگاه تشبیه و استعاره، در *عبرالعاشقین* روزبهان بقلی شیرازی.

۱-۶- خلاصه مراحل روش پژوهش

شیوه پژوهش در این پایان نامه، کیفی از نوع تحلیل و بررسی محتوا و

کتابخانه ای می باشد.

۱-۷- زمانبندی اجرای پایان نامه

۱- مطالعات مقدماتی و فیش برداری ۲ ماه.

۲- بررسی فیش های تهیه شده و دسته بندی آن ها ۱ ماه.

۳- تجزیه و تحلیل اطلاعات ۲ ماه.

۴- نگارش پایان نامه ۱ ماه.

۵- تجدیدنظر و ویرایش ۲ هفته.

فصل دوم - عرفان

۲-۱ - سیر عرفان

در جریان تحقیقات در هر رشته ای، معمولاً با ابهامات و گره هایی در بعضی از مسایل، روبرو می شویم. از طرفی، تاریخ حوادث و وقایع و ... بسیاری به طور کامل به دست ما نرسیده است و این بر مشکلات موجود، افزوده است.

در عرصه ی عرفان نیز مانند بسیاری از امور دیگر، مخصوصاً در حوزه ی علوم انسانی، با چنین مشکلی برخورد می کنیم. این که عرفان از چه زمانی شروع شده و توسط چه کسی این پدیده به ظهور رسیده است و سؤالاتی از این دست، همواره در سیر تحقیق در حوزه ی عرفان با جوابی قانع کننده، روبرو نشده است. از جهتی، عوامل و علل پیدایش چنین گرایش نیز خود، یکی از موضوع های مهمی است که اختلاف نظر در مورد آن، به خوبی مشکلات تفحص در این راه را، نمایان می سازد. از این رو در ذیل، سعی می شود با بیان مختصری درباره ی منشأ عرفان، به مکتب عرفانی شیخ روزبهان و دیگر جوانب آن پرداخته شود.

۲-۱-۱ - منشأ عرفان

تاریخ دقیقی برای پیدایش عرفان نمی توان بیان کرد؛ اما نکته ای که در این بحث، از اهمیت سزاواری برخوردار است، این است که بدانیم، اساساً عرفان، ایجاد ارتباط و پیوندی میان خالق و مخلوق است. با اعتقاد به این مهم، باید تاریخ عرفان را به زمانی پیوند زنیم که انسان به علت حس پرستش و احساس نیاز به معبودی قادر و توانا، با خداوند خود ارتباط برقرار کرده است و به گوشه نشینی و راز و نیاز با پروردگار خود، پرداخته است. به عبارت دیگر، «منشأ طریقه صوفیه، به یک معنی ... حاجت درونی انسان است که می